

дол. США (або 30,8% від загального обсягу грошових переказів), що на 0,8% більше, ніж у попередньому році.

Список літератури

1. Аналіз приватних грошових переказів в Україну у I півріччі 2014 року (на основі даних НБУ). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/analiz-pryvatnykh-hroshovykh-perekaziv-v-ukrainu-i-pershomu-pivrichchi-2014-roku-na-osnovi-danykh-nbu>
2. Гайдуцький А. П. Грошові трансферти мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / А. П. Гайдуцький. – Київ, 2010. – 31 с.
3. Малиновська О. А. Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення. – К. : НІСД, 2013. – 67 с.
4. Огляд приватних грошових переказів в Україну. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841
5. Приватні грошові перекази в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/pryvatni-hroshovi-perekazy-v-ukrainu>
6. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook Special Topic: Forced Migration [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:21121930~menuPK:3145470~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>

Борис Язлюк, Андрій БУТОВ, Олександр ШАШКЕВИЧ
Тернопільський національний економічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР ПРІОРИТЕТНИХ МЕХАНІЗМІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ В ПРОСТОРОВІЙ ПРОЕКЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Модернізація країни має й просторову проекцію, хоча простір частіше розглядають як бар'єр модернізації. Крім бар'єрних функцій простору, є й інший бар'єр - надмірна централізація влади й фінансових ресурсів на державному рівні, витрати й дефекти такої системи управління занадто великі. Роста розуміння необхідності більш гнучкого механізму узгодження інтересів центру й регіонів. Це повинен бути більш ефективний у порівнянні з «вертикаллю» інститут, хоча в Україні він буде формуватися із чималими ризиками через сильну асиметрію соціально-економічного розвитку регіонів.

Модернізації самого простору приділяється не так багато уваги в суспільній і експертній дискусії. З 1990-х рр. і донині більш широко представлена інша точка зору - потрібно модернізувати українські інститути, а простір «виправиться» сам, під впливом інститутів, хоча багато разів в українській історії реформи натрапляли на бар'єри простору й видихалися.

Органи влади не проявляють особливої уваги до експертної дискусії і як і раніше пропонують механізми, яким приписуються чудодійні здатності вирішити всі проблеми разом. Наприклад, паперові стратегії розвитку й «розміщення продуктивних сил», укрупнення регіонів, штучне адміністративне виділення й підтримка «локомотивів росту» та ін. В Україні ще не швидко сформується консенсус всіх зацікавлених сторін, заснований на розумінні законів просторового розвитку, можливостей і пріоритетів політики держави, на узгодженні інтересів центру й регіонів.

Перший крок на цьому шляху - визначити найважливіші вектори модернізації, що знижують бар'єри українського простору. Якщо сформується загальне розуміння значимості

цих векторів, буде легше вибрати й впроваджувати оптимальні інструменти регіональної політики. Аналіз світового досвіду й просторового розвитку України, у тому числі в кризові періоди, дозволяє запропонувати три найважливіших вектори модернізації простору.

1. Прискорення дифузії інновацій (технологічних, споживчих, інформаційних та ін.). Процеси дифузії інновацій у просторі України, як і в усьому світі, ідуть трьома шляхами - по ієрархічній системі міст (від найбільших до менш великих) і в межах агломерацій - від їх міст-центрів у пригороді, а також від прикордонних регіонів з інтенсивними глобальними контактами вглиб країни, хоча цей шлях в Україні менш розвинений. Для прискорення дифузії інновацій необхідно знижувати інституціональні й інфраструктурні бар'єри. Інвестиції в сучасну транспортну інфраструктуру «зшивають» простір: центр агломерації і його пригородів, великі міста між собою й з менш великими, а також з портовими містами - «воротами» у глобальний ринок. Із цього виходить висновок: для прискорення модернізації пріоритетні інфраструктурні інвестиції держави в ті території, де концентруються великі міста й населення. Тим самим швидше знижується економічна відстань для бізнесу й більшості жителів країни.

Інституціональні механізми також добре відомі: міське планування й горизонтальна координація розвитку територій у складі агломерацій (вона краще враховує інтереси територій у порівнянні з адміністративним об'єднанням); зниження корупційних бар'єрів для бізнесу при виділенні землі й видачі дозволів на будівництво в містах, фінансова самостійність міст, що дозволяє більш активно вкладати кошти в розвиток інфраструктури; реально обране й підзвітне населенню місцеве самоврядування для більш ефективного використання бюджетних коштів та ін. В усьому світі ці «рецепти» працюють.

2. Стимулювання конкуренції регіонів і міст за інвестиції й людський капітал. Без конкуренції не може розвиватися й модернізуватися не тільки ринок, але й простір. Конкуренція регіонів за інвестиції поліпшує підприємницький клімат і модернізує інститути, хоча є два обмеження. По-перше, інвестиції в сировинні проекти нечутливі до якості регіональних інститутів: для великих ресурсодобувних компаній пріоритетні інші фактори, а регіональні інституціональні ризики мінімальні, тому що проблеми вирішуються на державному рівні. По-друге, конкуренція за інвестиції держави сприяє поліпшенню регіональних інститутів тільки в тому випадку, якщо держава виділяє ці кошти за прозорими критеріями.

Регіони усе більш активно конкурують за інвестиції. У цій конкуренції є переможці, що грали за правилами й модернізували інституціональне середовище для залучення інвесторів, що дозволило максимально використовувати базові конкурентні переваги, насамперед - вигоди місця розташування. Однак у більшості випадків інвестиції йдуть туди, де є природні ресурси, будуються магістралі або реалізуються політичні проекти державної влади, модернізаційний ефект яких досить сумнівний. Високодотаційні регіони не відчувають необхідності в конкуренції й поліпшенні інститутів, тому що трансферти з державного бюджету надходять безперервно. Без трансформації міжбюджетних відносин утриманство в Україні невикорінно.

Модернізація неминує буде супроводжуватися посиленням регіональних розходжень, але регіони-«переможці», по-перше, здатні транслювати кращі практики й, по-друге, одержують можливість розвиватися швидше з опорою на власні зростаючі податкові доходи. Відставання регіонів, які «прогали», частково компенсується трансфертами на соціальні цілі, а також адресною соціальною політикою, націленою на допомогу людям, а не регіонам. Важливий механізм - контроль «знизу» і зміна влади регіонів за допомогою виборів, його прийдесть відновлювати. При всіх витратах виборів губернаторів діючий механізм призначення ще менш ефективний з погляду якості управління, підтвердженням служить бюджетна політика багатьох регіонів у кризовий період.

Конкуренція за людські ресурси поки мінімальна, але неминує буде зростати в міру посилення депопуляції. За людські ресурси конкурують не стільки регіони, скільки міста, особливо великі [1]. Однак і тут є пастка - переваги столичної агломерації настільки великі, що вона стягає більшу частину трудової міграції. Крім того, великі міста, є муніципалітетами й жорстко обмежені в повноваженнях і фінансових ресурсах. Навіть міста-мільйонники й близькі до них по чисельності жителів дуже слабо притягають населення через межі своїх

регіонів, не маючи необхідних ресурсів для розвитку інфраструктури й міського середовища; у великих містах створюється мало якісних робочих місць.

Основний бар'єр для росту конкуренції за інвестиції й людський капітал – надцентралізація системи управління й міжбюджетних відносин, що створює мінімум стимулів для розвитку регіонів і міст. У середині регіону також існує бар'єр централізації повноважень і доходних джерел на рівні регіональної влади й бюджету, при цьому найбільш ущемляються муніципалітети великих міст, де податкові надходження вище.

Для росту конкуренції, що стимулює просторову модернізацію, необхідна децентралізація управління, зміна пропорцій розподілу податкових надходжень на користь регіонів, а усередині них - на користь міст. На муніципальному рівні виділяються міста із провідними промисловими підприємствами великих ресурсодобувних і металургійних компаній, податки яких становлять основу не тільки муніципального бюджету, але й бюджету деяких регіонів України; однак для таких міст використовуються негативні бюджетні трансферти.

3. Ріст мобільності населення. На відміну від попередніх векторів, цей вектор сприймається як один з найважливіших не тільки експертним співтовариством, але й владою. Хоча навряд чи він виглядає таким для населення: більшість українців вважають за необхідне створення нових робочих місць там, де вони проживають, незалежно від конкурентоспроможності території проживання. При цьому в реальній практиці більшість родин підтримують міграцію своїх вирослих дітей у великі міста на навчання й пошук більш високооплачуваної роботи. Ще одна форма міграції з відносно низькими витратами для родини - трудові маятникові міграції одного з дорослих членів з більш тривалим часовим циклом (тижневим у великі міста, сезонним на будівництво, вахтова зайнятість та ін.), що дозволяє збільшити радіус переміщень. Такі форми міграції частково знижують напруженість на ринках праці слабозрозумітих і депресивних територій і, у силу дещо меншої затратності для домогосподарств, залишаються домінуючими як мінімум на середньострокову перспективу. У депресивних мономістах саме міграція молоді й трудові міграції окремих членів родини «на заробітки» швидше пом'якшують напруженість на ринку праці. Вони в першу чергу повинні підтримуватися заходами державної політики як найбільш ефективні в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Для України надто важливо враховувати ще один бар'єр - дуже низькі темпи створення нових, більш якісних робітничих місць навіть у великих містах (за винятком столичної агломерації до початку кризи) [2]. Виходить, що їхати людям не на що й нема чого. Розраховувати на швидку зміну ситуації навряд чи можливо, тому поки краще робити ставку на ті форми трудової міграції, які виявилися найбільш життєздатними, одночасно знижуючи інституціональні бар'єри для всіх форм трудових міграцій і переселення домогосподарств із депресивних територій.

Всі три вектори просторової модернізації - просторова дифузія інновацій, конкуренція регіонів і міст, мобільність населення - працюють і без підтримки влади, але з «скрипом» і дуже повільно. В Україні потрібно зробити дуже багато чого, щоб вони запрацювали на повну силу.

Вирішення такої ситуації вимагає творчого переосмислення і перероблення можливостей модернізації економіки та подолання асиметрії територіального розвитку.

Отримані авторами основні теоретичні положення й висновки є основою для подальших наукових досліджень методологічних засад формування стратегії і тактики, регіонального виміру модернізації економіки та територіального розвитку.

Список літератури:

1. Лісогор Л. С. Чинники формування конкурентного середовища на ринку праці / Л. С. Лісогор // Демографія та соціальна економіка: екон. та сусп.-політ. жур. – 2008. – № 2 (10) – С. 104–115.
2. Петрова І.Л. Реструктуризація функцій управління людськими ресурсами в контексті стратегічної перспективи // Демографія та соціальна економіка: наук.-екон. та сусп.-політ. жур. – 2004.– № 1-2. – С. 126–136.